

MAŁGORZATA PODOGRODZKA¹

ZMIANY ZACHOWAŃ MATRYMONIALNYCH NA OBSZARACH MIEJSKICH I WIEJSKICH W POLSCE W LATACH 1990–2009

Abstrakt. Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku obserwujemy wyraźne zmiany w skłonności do zawierania małżeństw osób zamieszkałych na obszarach miejskich i wiejskich. Celem artykułu jest ukazanie, czy przekształcenia te przyczyniły się do upodobnienia tych zachowań według miejsca zamieszkania. Dodatkowo przedstawiono kierunek i natężenie przestrzennych zmian tego procesu w latach 1990–2009 oraz wyodrębniono te regiony kraju, gdzie proces ten przebiegał najszybciej, a jego zmiany były podobne.

Słowa kluczowe: małżeństwo, wzorzec małżeństwa, wiek zawarcia małżeństwa

UWAGI WSTĘPNE

Zmiany procesu zawierania małżeństw, odmiennie kształtujące się wśród mieszkańców obszarów miejskich i wiejskich, jakie dokonują się od początku lat dziewięćdziesiątych XX stulecia, polegające na spadku jego natężenia oraz przesunięciu decyzji o zawarciu związku małżeńskiego do starszych grup wieku, znajdują się w centrum zainteresowania wielu badaczy. Wśród głównych determinantów kształtujących wymienia się m.in. nowe warunki uczestnictwa na rynku pracy. Wzrost wymagań tego rynku, rosnące znaczenie wykształcenia dla osiągnięcia odpowiedniej na nim pozycji oraz zagrożenie bezrobociem powoduje konieczność zwiększenia wysiłków w celu pozyskania pracy i jej utrzymania. Trudności na rynku pracy oraz rosnące aspiracje materialne młodych generacji mogą powodować preferowanie kariery zawodowej i osiągnięcie pożądanego statusu materialnego przed decyzją o założeniu rodziny. Wzrost wykształcenia kobiet i ich rosnąca aktywność zawodowa może być również czynnikiem ograniczającym natężenie tego procesu [Barański i Kaczmarek 2007, Domański

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym Instytutu Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej (e-mail: mpodog@sgh.waw.pl).

i Przybysz 2009]. W literaturze przedmiotu zwraca się również uwagę na zmianę w poziomie i jakości życia młodych generacji, rosnącą ich mobilność społeczną i przestrzenną, wzrost znaczenia metod i środków kontroli urodzeń, rosnącą społeczną akceptację bezdzietności, wzrost swobody seksualnej i możliwość usunięcia niepożądanego ciąży, zmniejszenie znaczenia małżeństwa i wzrost związków nieformalnych, rosnącą niezależność współmałżonków, trudności godzenia różnych karier życiowych [Kotowska, red. 1999].

Artykuł poświęcony jest analizie przestrzennego zróżnicowania małżeńskości według miejsca zamieszkania, tj. w przekroju miasto-wieś, która ma na celu określenie kierunku i natężenia zmian tego procesu w latach 1990–2009 i tym samym dać odpowiedź, na ile zmiany te przyczyniły się do zmniejszenia różnic w zachowaniach matrymonialnych między mieszkańcami obszarów miejskich i wiejskich. Starano się również wyodrębnić te regiony kraju, gdzie proces ten przebiegał najszybciej, a jego zmiany były podobne. Zmieniająca się skłonność do tworzenia związków małżeńskich oraz odraczanie decyzji o ich zawarciu do późniejszych grup wieku, przejawiająca się poprzez zmiany cząstkowych współczynników zawierania małżeństw według wieku co do kierunku i ich natężenia, powoduje, iż zmienia się kształt wzorca małżeńskości oraz jego podstawowe charakterystyki – dominanta i mediana wieku nowożeńców. Zmiany te nie przebiegają jednakowo w przekroju przestrzennym oraz odmiennie kształtują się na obszarach miejskich i wiejskich. Analiza w takim ujęciu pozwoli na ocenę kierunku i stopnia przemian tego wzorca w różnych częściach Polski oraz czy zmiany te wpłynęły na zmniejszenie się różnic między tymi wzorcami na obszarach miejskich i wiejskich. W prowadzonych do tej pory analizach takie ujęcie nie było stosowane.

W niniejszych rozważaniach za badaną jednostkę (obiekt) przyjęto województwo. Stanowi ono region administracyjny kraju, który charakteryzuje się wysokim stopniem instytucjonalizacji oraz jest podstawową jednostką strukturyzacji i organizacji przestrzennej Polski [Chojnicki 1996, Czyż 2002]. Jednocześnie zdawano sobie sprawę, że w ramach przyjętych do rozważań jednostek administracyjnych mogą występować duże wewnętrzne różnice w omawianym procesie. W celu ich ukazania analizy te powinny być omawiane w granicach danego regionu. W przypadku dociekań prowadzonych na szczeblu krajowym inna agregacja informacji spowodowałaby, iż interpretacja uzyskanych wyników, ze względu na dużą ich szczegółowość, byłaby znacznie utrudniona.

Proces zawierania małżeństw opisany zostanie za pomocą następujących miar: ogólnego współczynnika zawierania małżeństw (W_m), który wyraża liczbę zawartych małżeństw, łącznie przez kobiety i mężczyzn, na 1000 osób w wieku 15 lat i więcej, niezależnie od płci; wzorca zawierania małżeństw, opisanego za pomocą rozkładu cząstkowych współczynników małżeńskości, łącznie dla kobiet i mężczyzn, dla grup wieku 15–19, 20–24, 25–29, 30–34, 35–39, 40–44², które wyrażają liczbę zawartych małżeństw łącznie dla kobiet i mężczyzn, na

² Wybór powyższych grup wieku wynika z faktu, że są one znaczące dla przemian procesu zawierania małżeństw.

1000 osób danej grupy wieku, niezależnie od płci, oraz dominantę i medianę wieku nowożeńców, łącznie dla kobiet i mężczyzn³.

W większości analiz poświęconych procesowi zawierania małżeństw rozważania prowadzone są według płci. Jednocześnie przeprowadzona przez autorkę artykułu analiza na temat rozkładu współczynników małżeńskości według województw, osobno dla kobiet i mężczyzn, wykazała dużą zgodność między nimi, zarówno dla obszarów miejskich, jak i wiejskich⁴. Dlatego też w artykule zrezygnowano z prowadzenia rozważań w takim ujęciu.

Do opisu przestrzennej dynamiki zmian w czasie natężenia małżeństw oraz mediany wieku nowożeńców wykorzystano informacje o ich przyrostach absolutnych. Do oceny różnic w natężeniu tego procesu między obszarami miejskimi i wiejskim wyznaczono iloraz między tymi miarami (wskaźniki względne). Ocenę stopnia zaawansowania zmian wzorca małżeńskości przeprowadzono poprzez ocenę relacji między grupami wieku o najwyższej intensywności zawierania małżeństw. Mogła wystąpić jedna z następujących sytuacji:

- wartość współczynnika zawierania małżeństw dla osób w wieku 20–24 lata była większa o co najmniej 10% w stosunku do pozostałych grup wieku (wzorzec I),
- wartość współczynnika zawierania małżeństw dla osób w wieku 20–24 lata kształtowała się na zbliżonym poziomie, tj. różniła się nie więcej niż o 10%, jak w grupie wieku 25–29 lat (wzorzec II),
- wartość współczynnika zawierania małżeństw dla osób w wieku 25–29 lat była większa o co najmniej 10% w stosunku do pozostałych grup wieku (wzorzec III).

Przyjęto, że im numer wzorca wyższy, tym silniejsze jego przekształcenia.

Do oceny stopnia podobieństwa zmian w czasie wzorca małżeńskości, analizowanego osobno dla obszarów miejskich i wiejskich, oraz na ile zmiany te wpłynęły na upodobnienie się tych wzorców według województw, wykorzystano miarę podobieństwa struktur. Metoda ta bazuje na informacjach o strukturze zmiennej opisującej obiekt i porównuje ją ze strukturą hipotetyczną. Porównanie tych dwóch rozkładów pozwala ustalić, poprzez ocenę odległości między nimi, na ile są one podobne. Porównując w czasie zmiany wartości te same odległości, uzyskuje się odpowiedź, na ile podobieństwo to zmieniło się. Ponieważ w niniejszych rozważaniach interesuje nas ocena, czy w czasie wzorzec małżeńskości obserwowany na obszarach wiejskich stał się bardziej podobny do wzorca odnotowanego na obszarach miejskich, zatem za strukturę

³ W Rocznikach Demograficznych informacje o miarach opisujących proces zawierania małżeństw w interesującym nas zakresie podawane są osobno dla kobiet i mężczyzn. Dla ogółu zostały one wyznaczone jako średnia arytmetyczna współczynników małżeńskości dla kobiet i mężczyzn. Tak wyznaczone miary jedynie nieznacznie różnią się co do wartości od tych obliczonych w sposób bezpośredni, tj. jako relacja między sumą małżeństw zawartych przez mężczyzn i kobiety w danym wieku do populacji ogółem w danym wieku. Dlatego też ten sposób ich liczenia był możliwy do zastosowania.

⁴ Powyższe wnioski zaczerpnięto z artykułu autorki *Przestrzenne zróżnicowanie procesu zawierania małżeństw według płci w Polsce* (w przygotowaniu).

hipotetyczną przyjęto rozkład cząstkowych współczynników małżeńskość dla Polski wyznaczony dla obszarów miejskich. W analizie wykorzystano następujący miernik podobieństwa struktur:

$$P(Q_i, Q_r) = 1 - \frac{\sum_{j=1}^m |q_{ij} - q_{rj}|}{\sum_{j=1}^m (q_{ij} + q_{rj})}$$

gdzie: q_{ij} to cząstkowe współczynniki małżeńskość według wieku w rozkładzie empirycznym, a q_{rj} to cząstkowe współczynniki małżeńskość w rozkładzie hipotetycznym. Im wartości tej miary są większe, tym mniejsze jest podobieństwo między rozkładami [Nowińska-Łażniewska i Górecki 2005, Malina 2006].

Ocenę zmian w czasie przestrzennego zróżnicowania procesu zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, przeprowadzono z wykorzystaniem podstawowych miar statystycznych – współczynnika zmienności oraz obszaru zmienności. Do określenia zaś, czy rozkład wartości tej miary według województw uległ zmianie, skorzystano ze współczynnika korelacji liniowej. Przyjęto, że były one stabilne w czasie, jeżeli miara ta przyjmuje wartości większe niż 0,6.

Klasyfikację regionów podobnych ze względu na natężenie współczynnika zawierania małżeństw przeprowadzono przy wykorzystaniu jednej z metod taksonomicznych, która oparta jest na syntetycznym mierniku rozwoju. Posłużyła ona do liniowego uporządkowania obiektów (województw) ze względu na rozwój omawianego zjawiska⁵. Klasyfikacja ta określona została jako relacja między średnią arytmetyczną $[\bar{x}]$ a odchyleniem standardowym $[S(X)]$ ⁶ w następujący sposób:

grupa I	$x_i < \bar{x} - 2 \cdot S(x)$
grupa II	$\bar{x} - 2 \cdot S(x) \leq x_i < \bar{x} - S(x)$
grupa III	$\bar{x} - S(x) \leq x_i < \bar{x}$
grupa IV	$\bar{x} \leq x_i < \bar{x} + S(x)$
grupa V	$\bar{x} + S(x) \leq x_i < \bar{x} + 2 \cdot S(x)$
grupa VI	$x_i \geq \bar{x} + 2 \cdot S(x)$

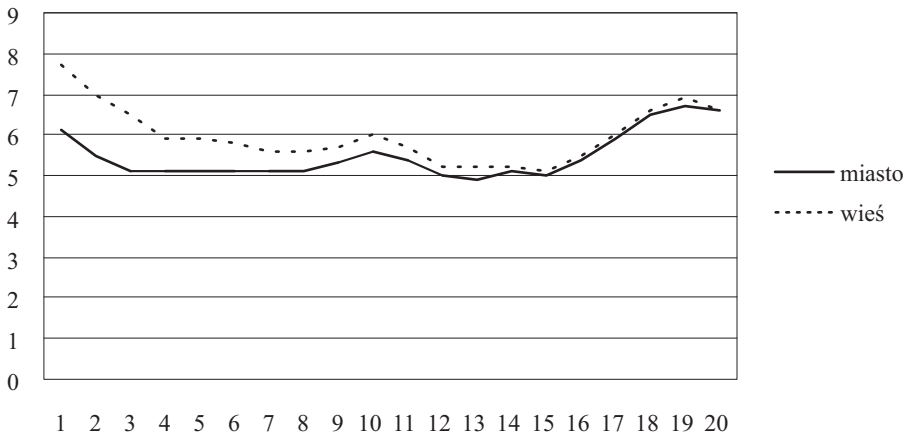
Informacje statystyczne wykorzystane w artykule pochodzą z Roczników Demograficznych z różnych lat.

⁵ Klasyfikacja zbioru obiektów podobnych sprowadza się do podziału obiektów według jednej zmiennej. Punktem wyjścia w tej metodzie jest uporządkowanie obiektów według nierosnących (niemalejących) wartości syntetycznego miernika, a następnie podział analizowanego zbioru na 4 (lub więcej) grupy przy wykorzystaniu relacji między średnią arytmetyczną a odchyleniem standardowym.

⁶ Obie miary statystyczne wyznaczono z informacji o 16 województwach.

WSPÓŁCZYNNIK ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW ŁĄCZNIE DLA KOBIET I MĘŻCZYŹN

W latach 1990–2009 skłonność do zawierania małżeństw podlegała nielicznym, ale wyraźnym wahaniom w czasie. Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku współczynnik zawierania małżeństw ogółem systematycznie malał, ale przełom XX i XXI wieku przyniósł nieznaczny jego wzrost. Po tym okresie jego wartość znowu malała, ale od 2004 roku i przez kolejne cztery lata obserwuje się wyraźny jego wzrost. Pod koniec pierwszej dekady XXI wieku jego wartość ponownie malała. Zmiany te przebiegały podobnie w zbiorowości osób zamieszkałych na obszarach miejskich i wiejskich, ale w latach dziewięćdziesiątych były one wyraźniejsze na wsi. Spowodowało to, że od początku XX wieku miejsce zamieszkania nie różnicowało już tak wyraźnie natężenia skłonności do zawierania małżeństw jak w poprzedniej dekadzie. O ile na początku badanego okresu miara ta była prawie o 27% wyższa na wsi, to pod koniec omawianego okresu jedynie o 2% (rysunek 1).

RYSUNEK 1. Współczynnik zawierania małżeństw łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich w latach 1990–2009

FIGURE 1. Marriage rate for bridegrooms and brides by urban and rural areas in 1990–2009

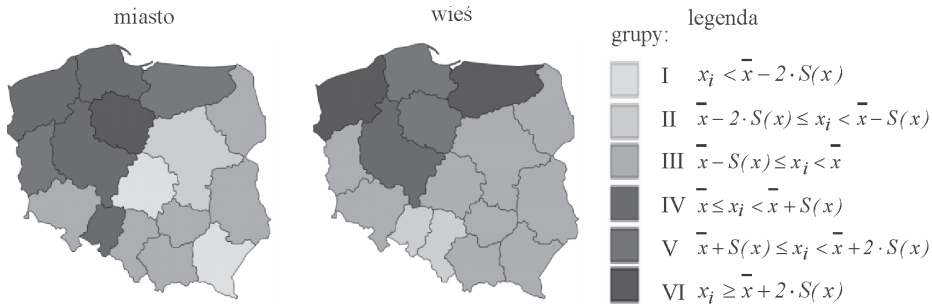
Źródło: Rocznik Demograficzny 2010.

W badanym okresie zmiany w natężeniu zawierania małżeństw analizowanych łącznie dla kobiet i mężczyzn wystąpiły też w ujęciu przestrzennym, ale o różnym nasileniu. Syntetyczne miary rozproszenia wskazują na ujednocnianie się wartości współczynnika małżeństw według województw (z czasem zmalała rozpiętość obszaru zmienności) oraz na ich rosnącą koncentrację wokół wartości przeciętnej (zwiększenie wartości współczynnika zmienności) zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Przekształcenia te były nieco intensywniejsze i bardziej zróżnicowane na wsi, co spowodowało, iż z czasem przestrzenne różnice w skłonności do zawierania małżeństw między mieszkańcami obszarów miejskich i wiejskich nieco zmniejszyły się. Mimo tych przemian, nadal jednak

możemy obserwować duże rozproszenie wartości natężenia zawierania małżeństw według województw.

Zmiany w czasie natężenia współczynnika małżeńskości spowodowały, że relacje między województwami uległy również konwersji, tzn. zmieniło się uporządkowanie województw według wartości tej miary. Zmienił się zatem obraz przestrzennego zróżnicowania natężenia skłonności do zawierania małżeństw. Jednocześnie przebiegały one odmiennie dla obszarów miejskich i wiejskich, a spadek (wzrost) intensywności małżeństw na obszarach miejskich nie oznaczał zawsze tego samego kierunku zmian na obszarach wiejskich.

W analizowanym okresie województwa przynależne do określonej klasy wartości natężenia małżeńskości charakteryzowały się relatywnie dużym rozproszeniem po całym obszarze Polski zarówno dla obszarów miejskich, jak i wiejskich, a podobna skala wartości tej miary nie zawsze dotyczyła tych samych rejonów Polski według tego miejsca zamieszkania. W 1990 roku większość województw odznaczających się małą skłonnością do zawierania małżeństw rozlokowana była w części środkowej i środkowo-południowej kraju, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Wartości współczynnika zbliżone do średniej dotyczyły województw położonych głównie w południowej i północno-zachodniej części Polski dla obszarów miejskich oraz w części środkowej dla obszarów wiejskich. Największą zaś skłonnością do małżeńskości odznaczały się województwa na północy kraju, zarówno w mieście, jak i na wsi (rysunek 2).

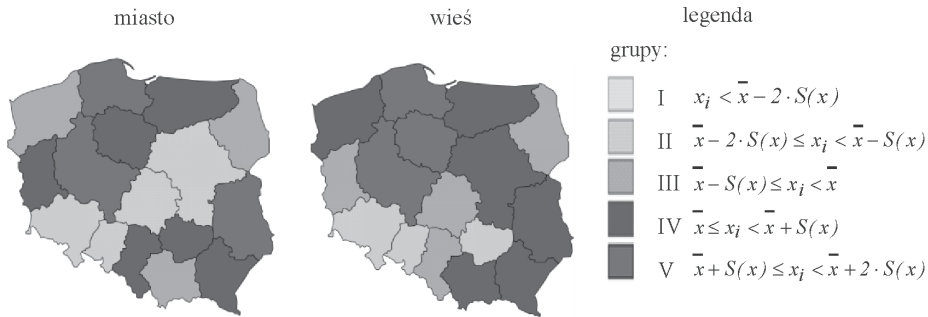

RYSUNEK 2 Współczynniki zawierania małżeństw łącznie dla kobiet i mężczyzn według województw na obszarach miejskich i wiejskich w 1990 roku

FIGURE 2 Marriage rate for bridegrooms and brides by urban and rural areas and voivodships in 1990
Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z różnych lat.

W 2009 roku obraz ten wyglądał już nieco inaczej, ale podobnie jak dwie dekady wcześniej większość województw położonych w środkowej i środkowo-południowej części Polski odznaczała się najmniejszą skłonnością do zawierania małżeństw, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Podobna skłonność, zbliżona do średniej, dotyczyła województw rozlokowanych w różnych częściach Polski, natomiast największa obejmowała głównie obszar środkowo-północny kraju, niezależnie od miejsca zamieszkania (rysunek 3).

Reasumując, z czasem natężenie zawierania małżeństw analizowane łącznie dla kobiet i mężczyzn w ujęciu przestrzennym istotnie ujedynoliciło się, ale roz-

RYSUNEK 3 Rozkład województw według współczynnika małżeńskości łącznie dla kobiet i mężczyzn według miejsca zamieszkania w 2009 roku

FIGURE. 3 Marriage rate for bridegrooms and brides by urban and rural areas and voivodships in 2009

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

lokowanie przestrzenne województw według wartości tej miary wyraźnie się zmieniło. Podobna klasa wartości współczynnika małżeńskości często też nie dotyczyła tych samych obiektów na obszarach miejskich i wiejskich.

Zmieniające się w czasie relacje między województwami wskazują, że dokonujące się w nich zmiany w natężeniu współczynnika małżeńskości przebiegały na różnym poziomie. W celu oceny skali tych przekształceń wyznaczono ich przyrosty absolutne według województw między 1999 a 1990 rokiem oraz 2009 a 1998 rokiem. I tak w latach 1990–1999 spadek skłonności do zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, wystąpił we wszystkich województwach. Na wsi był on znacznie wyraźniejszy oraz bardziej zróżnicowany aniżeli w mieście. Jednocześnie duże przyrosty współczynnika małżeńskości dotyczyły głównie województw o dużym jego natężeniu, a małe – województw o małych jego wartościach. Dla lat 1999–2008 zmiany wartości tej miary były zarówno ujemne, jak i dodatnie. Spadek dotyczył większej liczby województw na obszarach wiejskich niż miejskich, natomiast wzrost skłonności do zawierania małżeństw dotyczyła mniejszej liczby obiektów, ale był on bardziej jednorodny aniżeli odnotowany na obszarach miejskich.

Proces zmian skłonności zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, w ujęciu przestrzennym, rozumiany jako zmiana w czasie kierunku wartości miary go opisującej, przebiegał zatem nieco szybciej na obszarach miejskich. Natomiast, niezależnie od miejsca zamieszkania, nie odnotowano istotnej zależności między współczynnikiem małżeńskości a jego przyrostami absolutnymi. Ten sam poziom zmian dotyczył zarówno województw o relatywnie wysokim, jak i niskim współczynniku.

W latach 1990–1999 największy spadek wartości współczynnika małżeńskości, łącznie dla kobiet i mężczyzn, odnotowano dla obszarów miejskich, zasadniczo w części północnej i środkowo-wschodniej kraju, natomiast dla obszarów wiejskich – w części północno-wschodniej i północno-zachodniej. Podobny spadek wartości, zbliżony do średniej, dotyczył środkowej Polski, niezależnie od miejsca zamieszkania, największe zaś wartości przyrostów odnotowano w części środkowo-południowej i południowo-wschodniej dla miast i środkowej oraz środkowo-południowej dla wsi (tabela 1).

TABELA 1. Przyrosty absolutne współczynnika małżeńskości łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich według województw między 1999 a 1990 rokiem

TABLE 1. Absolute increments for marriage rate for bridegrooms and brides by urban and rural areas and voivodships between 1999 and 1990

Przyrosty absolutne ^a	Województwa	
	miasto	wieś
$x < -4,5$	–	warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie ($n = 2$)
$-4,5 \leq x < -4,0$	–	kujawsko-pomorskie, pomorskie ($n = 2$)
$-4,0 \leq x < -3,5$	–	łódzkie, mazowieckie ($n = 2$)
$-3,5 \leq x < -3,0$	–	dolnośląskie, podlaskie, podkarpackie, wielkopolskie, lubuskie ($n = 5$)
$-3,0 \leq x < -2,5$	–	świętokrzyskie, małopolskie, opolskie ($n = 3$)
$-2,5 \leq x < -2,0$	lubuskie, opolskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie ($n = 5$)	lubelskie ($n = 1$)
$-2,0 \leq x < -1,5$	dolnośląskie, śląskie, łódzkie, pomorskie, podlaskie, wielkopolskie ($n = 6$)	śląskie ($n = 1$)
$-1,5 \leq x < -1,0$	małopolskie, lubelskie, mazowieckie, świętokrzyskie ($n = 4$)	–
$-1,0 \leq x < -0,5$	podkarpackie ($n = 1$)	–

^a Granice przedziałów zostały ustalone arbitralnie.

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

W latach 1999–2009 przestrzenne zmiany w skłonności do zawierania małżeństw były nieco bardziej jednorodnie (spadek rozpiętości obszaru zmienności), ale różnokierunkowe. Zasadniczo, jeżeli w okresie poprzednim w województwach odnotowano duże spadki wartości tej miary, to obecnie obserwowano jej wzrost i to głównie na obszarach miejskich (tabela 2).

TABELA 2. Przyrosty absolutne współczynnika małżeńskości łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich według województw między 2009 a 1999 rokiem

TABLE 2. Absolute increments for marriage rate for bridegrooms and brides by urban and rural areas and voivodships between 2009 and 1999

Przyrosty absolutne ^a	Województwa	
	miasto	wieś
$-0,5 \leq x < 0,0$	opolskie ($n = 1$)	opolskie, świętokrzyskie, lubelskie, lubuskie, śląskie, dolnośląskie ($n = 6$)
$0,0 \leq x < 0,5$	świętokrzyskie, lubelskie, lubuskie, śląskie ($n = 4$)	podlaskie, podkarpackie, warmińsko- -mazurskie, zachodniopomorskie, wielkopolskie, łódzkie ($n = 6$)
$0,5 \leq x < 1,0$	dolnośląskie, łódzkie, podkarpackie, zachodniopomorskie, podlaskie, kujawsko-pomorskie, małopolskie, mazowieckie, wielkopolskie ($n = 9$)	kujawsko-pomorskie, pomorskie, małopolskie, mazowieckie ($n = 4$)
$1,0 \leq x < 1,5$	pomorskie, warmińsko-mazurskie ($n = 2$)	–

^a Granice przedziałów zostały ustalone arbitralnie.

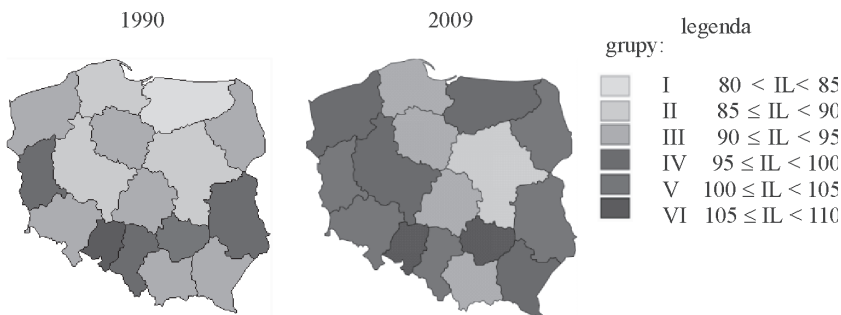
Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

W analizowanym okresie nieznaczny wzrost wartości dotyczył głównie województw w części południowo-wschodniej kraju na obszarach miejskich i w pasie przygranicznym wschodniej Polski na obszarach wiejskich. Znacznie częściej związek małżeński zaczęły zawierać osoby zamieszkałe w części środkowej kraju, a zwłaszcza środkowo-północnej, niezależnie od miejsca zamieszkania. Nadal jednak spadek natężenia współczynnika małżeńskości dotyczył głównie obszarów wiejskich w części środkowo-wschodniej i środkowo-południowej kraju (tabela 2).

Odmienne co do kierunku i natężenia przestrzenne zmiany współczynnika małżeńskości na obszarach miejskich i wiejskich wpłynęły na relacje między tymi miarami według miejsca zamieszkania, co ilustruje iloraz tych miar (IL) wyrażony w procentach.

W 1990 roku prawie we wszystkich województwach większe natężenie zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, odnotowano na obszarach wiejskich, poza opolskim i świętokrzyskim. W 2009 roku sytuacja ta nieco się zmieniła. Nadal skłonność ta była większa na wsi w 56% województw, ale różnice w wartościach tego ilorazu wyraźnie zmniejszyły się. Spadła liczba obiektów, dla których wartości współczynnika małżeństw były większe, o co najmniej 5% na obszarach wiejskich, a tylko nieznacznie wzrosła ich liczba, gdzie były one większe na obszarach miejskich. Wzrosła zatem liczba regionów przyjmujących podobne wartości tej miary według miejsca zamieszkania. Postrzeżenia te potwierdzają wcześniejsze wnioski o przestrzennym upodobnieniu się skłonności do zawierania małżeństw między obszarami miejskimi i wiejskimi.

Niezależnie od okresu badania, największe różnice w natężeniu współczynnika małżeńskości, łącznie dla kobiet i mężczyzn, między obszarami miejskimi i wiejskimi, odnotowano głównie wśród województw położonych w środkowej i środkowo-północnej części Polski. Natomiast część południowo-zachodnia kraju charakteryzuje się podobną skłonnością do małżeńskości na obszarach miejskich i wiejskich (rysunek 4).

RYSUNEK 4. Iloraz współczynnika zawierania małżeństw łącznie dla kobiet i mężczyzn dla obszarów miejskich i wiejskich (IL) według województw w 1990 i 2009 [%]

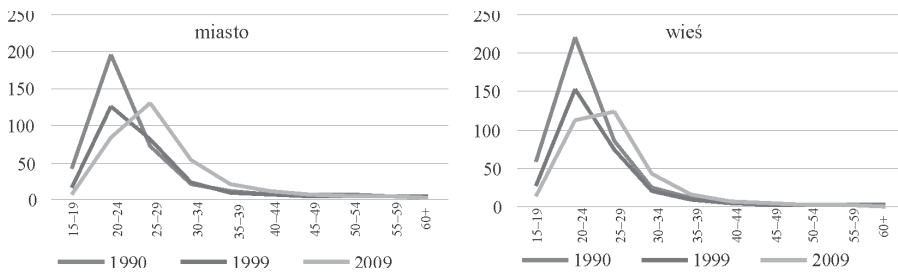
FIGURE 4. Quotient of marriage rate between urban and rural areas for bridegrooms and brides by voivodships in 1990 and 2009 (in the percentages)

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

Reasumując, z przeprowadzonych rozważań na temat przestrzennych zmian w czasie współczynnika małżeńskości ogółem wynika, iż skłonność do zawierania małżeństw ujednoliciła się na obszarach miejskich i wiejskich oraz zmniejszyły się różnice wartości tego współczynnika między tymi obszarami. Jednakże na poziom współczynnika małżeńskości ogółem wpływają zmiany w wartościach cząstkowych współczynników małżeńskości według wieku, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

WZORZEC ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW ŁĄCZNIE DLA KOBIEC I MĘŻCZYŻN

Bliżej zmiany procesu zawierania małżeństw można ocenić na podstawie cząstkowych współczynników małżeńskości, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według wieku. Wskazują one, iż w latach 1990–2009 nastąpiło znaczące zmniejszenie się natężenia małżeństw w grupie 20–24 lata, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku w grupie wieku 25–29 lat natężenie to malało, ale w pierwszej dekadzie XXI wieku zaczęło się zwiększać, zwłaszcza w mieście. Natomiast w okresie tym intensywność zawieranych małżeństw systematycznie rosła w grupie wieku 30–34 lata i również wyraźniej na obszarach miejskich. Nierównomierne zmiany współczynnika zawierania małżeństw łącznie dla kobiet i mężczyzn w poszczególnych grupach wieku sprawiły, że rozkład tych współczynników uległ zmianie w czasie. Krzywa ta nieco bardziej spłaszczyła się, dominanta rozkładu przesunęła do starszych grup wieku i dodatkowo zmianie uległy relacje między niektórymi cząstkowymi współczynnikami małżeńskości. Jednocześnie różnice w tych rozkładach na obszarach miejskich i wiejskich nieco się zmniejszyły się (rysunek 5).

RYSUNEK 5. Współczynnik zawierania małżeństw łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich w 1990, 1999 i 2009 roku

FIGURE 5. Marriage rate for bridegrooms and brides by age for urban and rural areas in 1990, 1999, 2009
Źródło: Rocznik Demograficzny 1991, 2000 i 2010.

Zmiany kształtu rozkładu współczynników zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, odzwierciedlające przeobrażenia wzorca zawierania małżeństw według wieku, polegają zatem na zmniejszeniu się skłonności do zawierania związków i odraczania ich do późniejszego wieku. Ogólna postać

krzywych rozkładu małżeńskość według miejsca zamieszkania stała się nieco bardziej podobna, ale dla mieszkańców miast ma ona wyraźnie zaznaczoną dominantę rozkładu, natomiast dla wsi największe natężenie małżeńskość kształtuje się na zbliżonym poziomie w grupie wieku 20–24 lata i 25–29 lat. Przyjmując, że stopień przekształceń wzorca małżeńskość polega na przesunięciu dominanty rozkładu do starszych grup wieku, widać, że jest on wyraźniejszy dla mieszkańców miast.

Przesunięcie mody rozkładu cząstkowych współczynników zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według wieku, w prawą stronę może wynikać z dwóch przesłanek. Po pierwsze – z odroczenia decyzji o zawarciu pierwszego związku małżeńskiego do starszych grup wieku, a po drugie – ze zwiększonego natężenia zawieranych związków powtórnych. Ponieważ analiza natężenia powtórnie zawieranych małżeństw nie wykazuje istotnych zmian w czasie, więc możemy przyjąć, iż to pierwszy z wymienionych czynników zdecydował o jej przesunięciu.

Ze względu na dostępność danych zmiany wzorca małżeńskość łącznie dla kobiet i mężczyzn, według województw, opisane zostaną między 1999 a 2009 rokiem.

W ujęciu przestrzennym odnotowano również istotne zmiany w natężeniu cząstkowych współczynników zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według wieku, które charakteryzują się różną intensywnością według województw. Zmiany te spowodowały, iż zmienił się ich wzorzec małżeńskość. Z czasem stał się on jeszcze bardziej przestrzennie zróżnicowany, a natężenie tych zmian nie zależało od przestrzennej lokalizacji obiektów. Dodatkowo w czasie zmiany te przebiegały odmiennie dla obszarów miejskich i wiejskich.

W latach 1999–2009 zmiany w natężeniu cząstkowych współczynników zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, na obszarach miejskich i wiejskich, według województw, nie były jednorodne, o czym świadczą miary rozproszenia. W zależności od grupy wieku i miejsca zamieszkania odnotowano wzrost lub spadek tego zróżnicowania. Na obszarach miejskich wzrost dyspersji natężenia małżeńskość obserwowano we wszystkich grupach wieku, przy jednoczesnym wroście rozproszenia wokół wartości przeciętnej w młodszych grupach wieku i jej spadku w grupach starszych. Na obszarach wiejskich z czasem rośnie przestrzenne zróżnicowanie natężenia tej miary dla grup wieku powyżej 20 lat, natomiast w stosunku do średniej rozproszenie to spada w grupie wieku 25–34 lata, natomiast w pozostałych grupach rośnie (tabela 3).

Zmiany te świadczą o rosnących w czasie przestrzennych różnicach w wartościach cząstkowych współczynników małżeńskość, łącznie dla kobiet i mężczyzn, które w różnym stopniu wpłynęły na zmiany współczynnika małżeńskość ogółem. W konsekwencji wyodrębniły one różne przestrzenne wzorce małżeńskość według miejsca zamieszkania, a tym samym i różny ich stopień przekształceń.

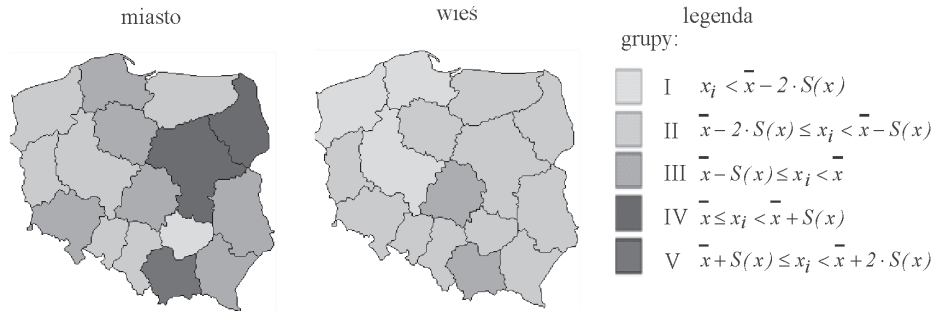
TABELA 3. Przestrzenne miary rozproszenia cząstkowych współczynników zawierania małżeństw łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich w 1999 i 2009 roku

TABLE 3. Measures of dispersion for marriage rate for bridegrooms and brides by age for urban and rural areas by voivodships in 1999 and 2009

Miejsce zamieszkania	Rok	Grupy wieku [lata]					
		19 i mniej	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44
Rozstęp							
Miasto	1999	2,1	10,7	12,0	4,8	2,5	1,8
	2009	2,6	11,1	12,8	5,0	4,2	3,7
Wieś	1999	5,0	16,3	12,8	5,9	2,5	1,5
	2009	4,6	18,4	14,9	7,9	5,8	3,4
Współczynnik zmienności							
Miasto	1999	6,3	5,2	7,1	11,5	16,6	19,8
	2009	17,5	8,6	5,3	5,6	11,9	17,7
Wieś	1999	9,6	6,9	9,3	13,3	14,5	18,7
	2009	17,2	10,6	6,9	9,1	17,4	27,4

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

W latach 1999–2009 na obszarach wiejskich przestrzenne zmiany wzorca małżeńskości analizowane łącznie dla kobiet i mężczyzn były nieco bardziej jednorodnie, tj. większa liczba województw charakteryzowała się podobnym natężeniem zmian wzorca aniżeli na obszarach miejskich. Jednakże podobny poziom natężenia zmian wzorca dotyczył różnych części kraju, nie tworząc zwartych przestrzennie obszarów, niezależnie od miejsca zamieszkania (rysunek 6).

RYSUNEK 6 Grupy województw podobnych ze względu na natężenie zmian wzorca małżeńskości łącznie dla kobiet i mężczyzn według wieku na obszarach miejskich i wiejskich między 2009 a 1999 rokiem

FIGURE 6 Groups of similar voivodships due to the intensity of the changes of the pattern of marriage rate for bridegrooms and brides by age for urban and rural areas between 2009 and 1999

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

Odmienne przebiegające w czasie natężenie zmian cząstkowych współczynników zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według wieku i województw, spowodowało, że w różnym stopniu wzorzec małżeńskości na obszarach wiejskich upodobnił się do wzorca na obszarach miejskich. Jeżeli się przyjmie, że w czasie spadek wartości miary podobieństwa świadczy o upodobnianiu się tych wzorców, to sytuacja ta wystąpiła w prawie 70% województw (dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, lubuskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, podkarpackim, pomorskim, śląskim, warmińsko-mazurskim, zachodnio-

-pomorskim). W pozostałych regionach (lubelskim, opolskim, podlaskim, świętokrzyskim, wielkopolskim) odnotowano wzrost tych różnic i były to głównie województwa położone w pasie przygranicznym wschodniej i środkowo-południowej Polski.

Mimo iż z czasem rozkład cząstkowych współczynników małżeńskości, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według wieku, na obszarach wiejskich, stał się nieco bardziej podobny do obserwowanego na obszarach miejskich, to nadal jednak występują wyraźne przestrzenne różnice między tymi strukturami i miejscem zamieszkania. Zmiany te można opisać, wykorzystując również podstawowe charakterystyki rozkładu (ominantę i medianę, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu).

PARAMETRY ROZKŁADU WZORCA MAŁŻEŃSKOŚCI ŁĄCZNIE DLA KOBIECI I MĘŻCZYŹN

Przestrzenne zmiany w skłonności do zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według wieku, w różnym stopniu wpłynęły na wartość współczynnika małżeńskości ogółem oraz wyraźnie różniły się między obiektami. Spowodowało to, że z czasem wojewódzkie krzywe rozkładu podlegały różnym zmianom i w konsekwencji ich kształt uległ zmianie. Zmiany te dotyczyły głównie grup wieku o najwyższej intensywności zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, tj. 20–24 i 25–29 lat, oraz mediany wieku nowożeńców, niezależnie od płci.

W 1999 roku we wszystkich województwach największe natężenie zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, wystąpiło w grupie wieku 20–24 lata, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. W 2009 roku sytuacja ta uległa zmianie. Na obszarach miejskich we wszystkich obiektach dominanta rozkładu przesunęła się do grupy wieku 25–29 lat (wzorzec III). Natomiast na obszarach wiejskich w 56% województw nadal największe natężenie zawierania małżeństw było w grupie wieku 20–24 lata (wzorzec I), natomiast w pozostałych obiektach było podobne w grupach wieku 20–24 lata i 25–29 lat (wzorzec II).

Uznając, że przesunięcie maksimum rozkładu z wieku 20–24 lata do wieku 25–29 lat świadczy o silniejszych przekształceniach wzorca, można stwierdzić, iż w mieście było ono wyraźniejsze aniżeli na wsi. Stopień przekształceń wzorca na obszarach wiejskich był dużo wolniejszy i dotyczył jedynie nieco ponad połowy regionów, które rozlokowane były w różnych częściach kraju. Ponadto stopień tych przekształceń nie zależał od natężenia współczynnika zawierania małżeństw ogółem (tabela 4).

Syntetyczną miarą obrazującą zmiany w skłonności do zawierania małżeństw jest również mediana wieku nowożeńców. I tak w latach 1990–2008 obserwowano stały wzrost jej wartości, analizowanej łącznie dla kobiet i mężczyzn. W latach dziewięćdziesiątych natężenie tych przemian było nieco wolniejsze niż w okresie późniejszym i wyraźniejsze wśród mieszkańców obszarów wiejskich. Przekształcenia te przyczyniły się do zmniejszenia się różnicy w medianie

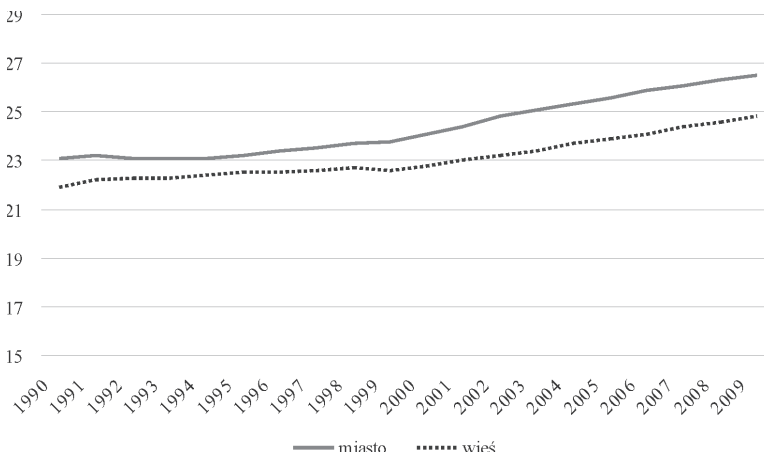
TABELA 4. Rozkład województw według stopnia przekształceń wzorca małżeńskości łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich w 2009 roku

TABLE 4. Groups of voivodships by degree of transformation of pattern of marriage rate for bridegrooms and brides by age for urban and rural areas in 2009

Wzorzec małżeńskości	Województwa	
	miasto	wieś
I	–	dolnośląskie, lubelskie, lubuskie, łódzkie, mazowieckie, podlaskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie (<i>n</i> = 9)
II	–	kujawsko-pomorskie, małopolskie, opolskie, podkarpackie, pomorskie, śląskie, świętokrzyskie (<i>n</i> = 7)
III	kujawsko-pomorskie, lubelskie, podlaskie, pomorskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, dolnośląskie, lubuskie, łódzkie, opolskie, zachodniopomorskie, śląskie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie (<i>n</i> = 16)	–

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

wieku nowożeńców, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według miejsca zamieszkania. Pierwsza dekada XXI wieku przynosi odwrócenie tej tendencji. Nadal rośnie wiek środkowy osób zawierających związek małżeński, łącznie dla kobiet i mężczyzn, ale nieco intensywniej dla mieszkańców miast niż wsi. O ile na początku badanego okresu połowa osób zamieszkałych w mieście zdecydowała się na małżeństwo w wieku co najwyżej 23,1 lat, to pod koniec badanego okresu już w wieku 26,5 lat. Na obszarach wiejskich wartości te wynosiły odpowiednio 21,9 i 24,8 lat. W ciągu dwóch dekad moment zawarcia związku został odroczone w mieście o 3,4 lat, a na wsi o 2,9 lat (rysunek 7).

RYSUNEK 7. Mediana wieku nowożeńców łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich w latach 1990–2009

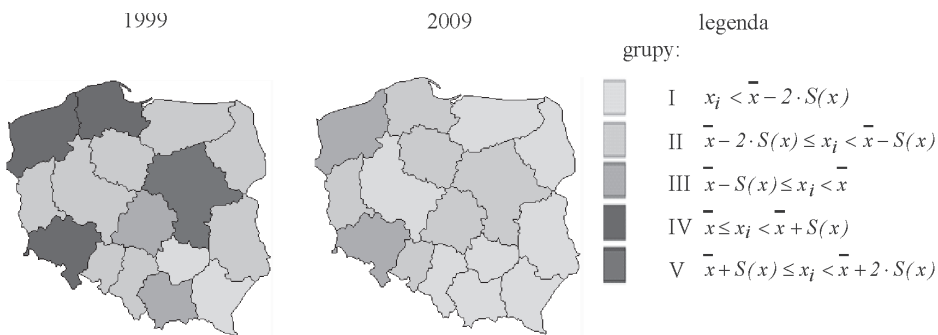
FIGURE 7. Median age of bridegrooms and brides for urban and rural areas in 1990–2009

Źródło: Rocznik Demograficzny 1991, 2000 i 2010.

W latach 1999–2009 obserwowano spadek przestrzennego zróżnicowania mediany wieku nowożeńców, rozpatrywanej łącznie dla kobiet i mężczyzn, zamieszkałych w mieście, oraz zwiększenie się liczby województw, przyjmujących wartości bliskie średniej. Dla mieszkańców wsi sytuacja przedstawiała się nieco inaczej. Wzrósł obszar zmienności dla tej miary, ale zmalało rozproszenie opisane współczynnikiem zmienności. Z czasem obserwowano przestrzenne ujednocnianie się wieku środkowego osób zawierających związek małżeński, przy jednoczesnym występowaniu województw przyjmujących wartości mediany wieku znacznie odbiegające od średniej, zwłaszcza na wsi.

Różne natężenie zmian mediany wieku nowożeńców, łącznie dla kobiet i mężczyzn, według województw, spowodowało, iż uporządkowanie obiektów według jej wartości zmieniło się w czasie i odmiennie kształtowało się też dla obszarów miejskich i wiejskich. Jednakże ich cechą wspólną jest to, że województwa nie tworzyły zwartych przestrzennie obszarów ze względu na wyodrębnione jej klasy wartości.

W 1999 roku na obszarach miejskich najmniejsza mediana wieku nowożeńców, łącznie dla kobiet i mężczyzn, występowała głównie w województwach położonych w części południowo-wschodniej kraju. Nieco większa, ale nadal mniejsza od wyznaczonej dla kraju, charakteryzowała województwa w południowo-wschodniej, południowo-zachodniej, środkowo-południowej i północno-wschodniej części Polski. Województwa o największej wartości mediany wieku dotyczyły głównie północno-zachodniej i środkowej Polski. W 2009 roku istotnie zwiększyła się liczba województw należących do wyodrębnionej klasy o małych wartościach mediany wieku i obiekty te położone były, podobnie jak dekadę wcześniej, głównie w części południowo-środkowej i południowo-wschodniej Polski. Również wzrosła liczba regionów przyjmujących wartości tej miary bliskie średniej, ale charakteryzowały się one dużym rozproszeniem na całym obszarze Polski (rysunek 8).

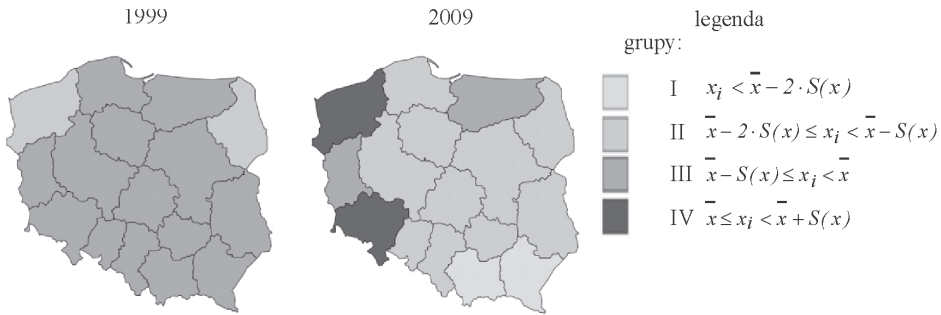

RYSUNEK 8. Mediana wieku nowożeńców łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich według województw w 1999 i 2009 roku

FIGURE 8. Median age of the bridegrooms and brides for urban area by voivodships in 1990 and 2009

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

Wśród mieszkańców wsi, odmiennie jak dla mieszkańców miast, w 1999 roku najmniejsza mediana wieku nowożeńców, łącznie dla kobiet i mężczyzn, dotyczyła obszarów środkowo-wschodniej i północno-zachodniej Polski. Województwa należące do kolejnej klasy wartości tej miary, podobnie jak dla obszarów miejskich, rozrzucone były po całym obszarze kraju. W 2009 roku maleje skupienie województw według wartości mediany wieku, tj. odwrotnie jak dla obszarów miejskich. Najmniejsze wartości mediany wieku zawierania małżeństw, łącznie dla kobiet i mężczyzn, dotyczyły głównie obszarów południowo-wschodniej Polski, tak jak w mieście, największe zaś obejmowały część północno-zachodnią i południowo-zachodnią Polski. Województwa przyjmujące wartości bliskie średniej rozlokowane były po całym obszarze kraju (rysunek 9).

RYSUNEK 9. Mediana wieku nowożeńców łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach wiejskich według województw w 1999 i 2009 roku

FIGURE 9. Median age of the bridegrooms and brides for rural area by voivodships in 1990 and 2009

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

Różne w czasie uporządkowanie województw według wartości mediany wieku nowożeńców, łącznie dla kobiet i mężczyzn, wskazuje, że przestrzenne zmiany w jej wartościach nie były takie same. Z zestawienia przyrostów absolutnych wynika, że były one dodatnie we wszystkich województwach, ale ich natężenie było znacznie silniejsze na obszarach wiejskich i jednocześnie bardziej zróżnicowane. Zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich większe przyrosty wystąpiły głównie w tych województwach, gdzie poziom mediany wieku był już i tak stosunkowo wysoki, powodując, iż z czasem jeszcze bardziej pogłębiły się różnice w wieku osób zawierających związek małżeński, wyznaczony łącznie dla kobiet i mężczyzn, między województwami na tych obszarach, ale upodobnił się między miastem a wsią.

Na obszarach miejskich największe przyrosty tej miary dotyczyły obiektów położonych głównie w części północno-środkowej i środkowo-południowej Polski, a najmniejsze w części środkowo-wschodniej. Na obszarach wiejskich przyrosty mediany wieku nowożeńców według województw były bardziej zróżnicowane aniżeli w mieście, a ta sama skala zmian wartości dotyczyła różnej liczby regionów. Największe zaś wartości tej miary charakteryzowały środkowo-wschodnie i północno-zachodnie części kraju, a najmniejsze – część południowo-wschodnią Polski (tabela 5).

TABELA 5. Przyrosty absolutne mediany wieku nowożeńców łącznie dla kobiet i mężczyzn na obszarach miejskich i wiejskich między 1999 a 2009 rokiem

TABLE 5. Absolute increments for median age of bridegrooms and brides for urban and rural areas by voivodships between 2009 and 1999

Przyrosty absolutne	Województwa	
	miasto	wieś
me ≥ 0	–	podlaskie, zachodniopomorskie (n = 2)
4,0 > me ≥ 6	–	dolnośląskie (n = 1)
3,6 > me ≥ 2	–	lubuskie, warmińsko-mazurskie (n = 2)
3,2 > me ≥ 8	–	kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, mazowieckie, śląskie, świętokrzyskie, opolskie, łódzkie, lubelskie, pomorskie (n = 9)
2,8 > me ≥ 4	warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, opolskie, świętokrzyskie, lubuskie (n = 6)	podkarpackie, małopolskie (n = 2)
2,4 > me ≥ 0	pomorskie, małopolskie, łódzkie, podkarpackie, dolnośląskie, lubelskie, zachodniopomorskie, śląskie (n = 8)	–
2,0 > me ≥ 1,8	podlaskie, mazowiecki (n = 2)	–

Źródło: Na podstawie Roczników Demograficznych z badanych lat.

Reasumując, syntetyczne miary rozkładu wzorca małżeńskości wyznaczone łącznie dla kobiet i mężczyzn wskazują, iż z czasem wzrosła dominanta oraz mediana wieku nowożeńców według województw, niezależnie od miejsca zamieszkania. Na obszarach wiejskich zmiany te podążają w podobnym kierunku jak na obszarach miejskich, a tempo tych zmian jest nieco silniejsze jak w mieście. Sytuacja ta sprzyja przestrzennemu upodobnianiu się zachowań matrymonialnych między obszarami miejskimi i wiejskimi, ale nadal pozostają one znaczące.

WNIOSKI KOŃCOWE

Analiza procesu zawierania małżeństw w latach 1990–2009 ukazuje, iż obserwowane zmiany w czasie nie były podobne w układzie przestrzennym oraz inaczej kształtowały się w zbiorowości osób zamieszkałych na obszarach miejskich i wiejskich, powodując, że przestrzenne różnice w natężeniu zawierania małżeństw między obszarami miejskimi i wiejskimi zmniejszyły się.

Niezależnie od miejsca zamieszkania trudno jest wyodrębnić zwarte przestrzenie części Polski, charakteryzujące się podobną dynamiką zmian oraz natężeniem współczynnika zawierania małżeństw. Dodatkowo, podobna skala wartości tej miary nie dotyczy tych samych województw na obszarach miejskich i wiejskich. Jednakże można stwierdzić, że intensywność tych przekształceń była znacznie silniejsza w latach dziewięćdziesiątych XX stulecia niż dekadę później.

Z czasem w większości województw rozkład cząstkowych współczynników zawierania małżeństw według wieku, obserwowany na obszarach wiejskich, stał

się nieco bardziej podobny do ogólnopolskiego, wyznaczonego dla obszarów miejskich, co świadczy o upodobnieniu się tych struktur. Jednocześnie skala tych przekształceń nie zależała od poziomu współczynnika małżeńskości ogółem i odmiennie przebiegała w różnych częściach kraju oraz na obszarach miejskich i wiejskich.

Wzorzec zawierania małżeństw, charakteryzowany jako rozkład współczynników małżeńskości osób w wieku 15–39, uległ z czasem wyraźnemu spłaszczeniu, a dominanta rozkładu przesunęła się z grupy wieku 20–24 lata do grupy 25–29 lat. Obraz ten nieco inaczej przedstawiał się w ujęciu przestrzennym oraz według miejsca zamieszkania. Dla mieszkańców miast, we wszystkich województwach, nastąpiło jej przesunięcie do grupy wieku 25–29 lat, ale wśród osób zamieszkałych na wsi największe natężenie związków mogło występować w grupie wieku 20–24 lata lub 25–29 lat. Jeżeli się uzna, że przesunięcie mody do starszej grupy wieku świadczy o bardziej zaawansowanych przemianach wzorca małżeńskości, to sytuacja ta miała miejsce w 56% województw. Należy sądzić, że zaawansowanie przemian wzorca zawierania małżeństw w ujęciu przestrzennym było silniejsze dla mieszkańców miast niż wsi. Na obszarach wiejskich niski stopień przekształceń dotyczył głównie części wschodniej kraju.

Różna przestrzennie skala zmian w czasie natężenia zawierania małżeństw ogółem oraz wzorca małżeńskości na obszarach miejskich i wiejskich spowodowała, iż z czasem zachowania matrymonialne na tych obszarach ujednoliciły się i równocześnie zmniejszyły się różnice w tych zachowaniach między mieszkańcami obszarów miejskich i wiejskich, chociaż nadal są one znaczące.

BIBLIOGRAFIA

- Barański T., Kaczmarek S., 2007: *Changing marriage and divorce rate in Poland compared to other EU Countries*. "Bulletin of Geography" (Socio-Economic Series) 7: 88–102.
- Chojnicki Z., 1996: *Region w ujęciu geograficzno-systemowym*. W: T. Czyż (red.) *Podstawy regionalizacji geograficznej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 7–43.
- Czyż T., 2002: *Zastosowanie modelu potencjału w analizie różnicowania regionalnego Polski*. „Studia Regionalne i Lokalne” 2–3: 5–14.
- Domański H., Przybysz D., 2009: *Bariery zawierania małżeństw w Polsce w latach 1977–2007*. „Studia Socjologiczne” 1 (192): 10–18.
- Kotowska I.E. (red), 1999: *Przemiany demograficzne w Polsce w latach 90. w świetle koncepcji drugiego przejścia demograficznego*. Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Malina A., 2006: *Analiza zmian struktury zatrudnienia w Polsce w porównaniu z krajami Unii Europejskiej*. „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 726: 71–79.
- Nowińska-Łażniewska E., Górecki T.I., 2005: *Metody badań przestrzenno-ekonomicznych w ujęciu dynamicznym i ich zastosowanie w regionalistyce*. „Studia Regionalne i Lokalne” 2: 89–100.
- Roczniki Demograficzne, 1991–2010. GUS, Warszawa.

CHANGE OF MATRIMONIAL BEHAVIOURS IN URBAN AND RURAL AREAS OF POLAND IN 1990–2009

Abstract. Since the early 1990s clear changes have been observable in the tendency to enter into marriages of persons living in both urban and rural areas. The purpose of the article is to show whether these changes have contributed to making these behaviours grow similar according to place of residence. Additionally, the article also presents the direction and intensity of this process by voivodeships in the 1990-2009 period, and indicates the regions of Poland, where the process progressed rapidly and was characterised by similar changes.

Key words: matrimony, model of matrimony, the age of contracting marriage